

JENEI VIKTOR

(1840–1887)

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a kor kimagasló jogászának és a Kolozsvári Tudományegyetem rendes tanárának, *Jenei* Viktornak, rövid életpályáját és szakmai munkásságát. Továbbá, kitekintés történik a nemzetközi jogi oktatás történetének kezdeti időszakára és formálódására Magyarországon. *Jenei* Viktor tudományos művei közül a *Jogtudományi Közöny*ben megjelent, a vegyes házasságok kérdésére vonatkozó cikkei maradtak fenn, így a tanulmány részletesen foglalkozik azok elemzésével.

I. Életrajz

Jenei Viktor 1840. december 23-án Marosvásárhelyen született, népes családba, tíz gyermek közül ő volt a legfiatalabb. A család zaklatásnak és üldözésnek volt kitéve az idősebb testvérek 1848-as forradalomban való részvétele miatt. Édesapjának elvesztése után tanulmányait önerőből végezte: először szülővárosának kollégiumában, majd a Budapesti Tudományegyetemen. 1859 és 1861 között két esztendőt Bécsben töltött. Kezdetben a mérnöki pályára készült, azonban mikor Erdélyben újranyitották a jogi fakultásokat, érdeklődésének és pályaterveinek megfelelően, oda jelentkezett.¹ Oktatói pályafutása korábbi tanárának – *Dósa* Eleknek – a támogatásával indult, akinek ajánlására 1867-ben a székelyudvarhelyi református főiskola jogtanárává választották. A kolozsvári jogakadémia újraszervezésével az udvarhelyi jogi tanfolyam megszűnt, így *Jenei* a történelem és irodalom tanszéken helyezkedett el. Székelyudvarhelyet 1872-ben hagyta el, amikor Kolozsvárra hívták, az újonnan alakuló jogi karra.² A Kolozsvári Tudományegyetem 1872-ben nyitotta meg kapuit, négy karának egyike a jog- és államtudományi volt, amely észjog, enciklopédia és protestáns egyházjog tanszékére *Jenei* Viktort rendes tanárrá nevezték ki.³ A jogbölcseleti oktatás megszervezése egyértelműen *Jenei* nevéhez kötődik: 1872-es kinevezését követően 1887-ig, vagyis tizenöt éven át adta elő többek között a „jogbölcselet” tárgyat.⁴ A jogi karon eredetileg 12 tanszékét szerveztek, amely az évek során továbbiakkal bővült. Így lett *Jenei* 1875 és 1887 között

¹ DÖMÉNY 1882, 141. p.

² GAZDA 1997, 200. p.

³ KOKOLY 2010, 4–5. pp.

⁴ SZABADFALVI 2016, 214. p.

a Nemzetközi Jogi Tanszék rendes tanára. 1879 és 1880 között a jogi kar dékáni posztját is betöltötte.⁵ *Jenei* Viktort azonban nem csupán képzésszervező és oktatói munkáságáról ismerjük, hiszen már igen fiatal korától kezdődően részt vett a kor közéletében is. Id. gróf *Teleki* Domokos, Marosszék egyik képviselőjének hívására mint „kis követ” vett részt az 1865-68-as országgyűlésen. Kolozsvárra költözését követően a református egyházközösség jogi gondnoka lett, majd a kolozsvári egyházmegye egyházkerületi képviselője, végül 1878-tól az egyházkerület igazgatótanácsosa. A városi és egyházközösségi iskolaszék tagja, ezentúl több felügyelői és igazgató-tanácsosi posztot is betöltött. 1871-ben kötött házasságot *Szentesi* Rózával, három gyermekük született. *Jenei* Viktor mindössze 47 évesen, 1887-ben, Budapesten hunyt el.⁶

II. Tudományos munkásság

Sajnálatos módon életpályáról több forrás lelhető fel, mint széles körű szakmai munkáságáról, így *Jenei* Viktor tudományos tevékenységéről csekély szakirodalmi értékelés maradt fenn, amelynek számos oka ismert. *Jenei* Viktor pályája közepén, negyvenhét évesen hunyt el. Élete során különösen aktív volt a közügyekben és közéleti tevékenységekben, „fáradhatatlan buzgalmat fejtett ki Kolozsvár törvényhatósági, társadalmi és politikai közéletében,”⁷ valamint az erdélyi református egyházban.⁸ A kevés idő mellett személyes természete sem kedvezett a tudományos alkotások publikálásának, a *Vasárnapi Ujságban* megjelent nekrológja szerint „igen szigorú birája volt önmagának, s bár észjogi tankönyve évek óta egészen készen áll, minden előadási ciklus rendén újabb és újabb átdolgozás alá vette, s mint bizalmasan mondogatá: érni hagyja.”⁹

1. A vegyes házasságok kérdése

Megjelent tudományos művei közül csupán kevés lelhető fel, szinte egyedülként az 1879-ben, a *Jogtudományi Közlöny* Magánjog rovatában megjelent: *Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez* című vitairat maradt az utókorra. A vitairat két egymást kiegészítő részből tevődik össze a *Közlöny* 34. és 35. számaiban.¹⁰ Rövid tanulmányai válaszként szolgáltak a *Jogtudományi Közlöny* korábbi kiadásaiban, *Csiky* Viktor által publikált két cikkre.¹¹ Írása alapján bepillantást nyerünk *Jenei* kifogástalan tudományetikai hozzáállásába, tisztességes és őszinte véleményformálásába, mivel már a cikk elején azzal kezdi, hogy *Csiky* „igen éles elmével és teljes tárgyilagos-

⁵ GAZDA 1997, 200. p.

⁶ DÖMÉNY 1882, 142. p.

⁷ GAZDA 1997, 200. p.

⁸ HI 1887, 798. p.

⁹ HI 1887, uo.

¹⁰ JENEI 1879.

¹¹ CSIKY 1879.

sággal” fejtette ki szakmai véleményét abban a társadalmilag igen fontos kérdésben, amely az eltérő vallású emberek házasságkötésére vonatkozott.¹²

Csiky Viktor közreadott cikkei a képviselőház 1879. májusi vitáját követték, ahol az anyakönyvekkel kapcsolatos visszaélésekről és a szabályozás esetleges irányáról szolt a diskurzus. A törvényjavaslat 61.§-a következőképpen szolt: „egy hónapig terjedhető elzárással és 300 ftig terjedhető pénzbüntetéssel sujtatik azon anyakönyvvezetői-ör a ki azon esetben, ha az anyakönyvben törvénytelen születésének bejegyzett gyermek, az illetékes hatóság által jogerejüleg törvényes születésének nyilvánított, a hatóságnak azon meghagyását, hogy a törvényessé nyilvánítást vagy törvényesítést az anyakönyvbe bejegyezze – nem teljesíti; – 2-or a ki az anyakönyvben törvényes születésének bejegyzett gyermekekre vonatkozólag, ha azt a bíróság jogerejü ítélete által törvénytelen születésének nyilvánította, az illetékes bíróság által vele közölt ítéletnek ezen tartalmát a felhívás ellenére az anyakönyvbe be nem jegyzi.” Csiky cikkének apropóját egy kiegészítési javaslat adta, amelyet Orbán Balázs indítványozott: „[...] ugyanezen büntetés éri azon anyakönyvvezetőt, a ki törvényes házasságból származott gyermeket törvénytelen születésének jegyez be.” Az idézett kiegészítési javaslat többek szerint a törvény nem ismeréséből származó és így méltatlan vádat eredményezett volna.¹³

A legfőbb problémát az okozta, hogy a katolikus papokat megvádolták azzal, hogy egyes, vegyes házasságokból származó gyermekeket törvénytelennek deklaráltak és így vezették fel az anyakönyvbe is. Erdély felekezeti megoszlása 1850 és 1910 között változatos képet mutatott. A lakosság körülbelül 12 százaléka római katolikus, 28 százaléka görög katolikus, 30 százaléka görögkeleti, 9 százaléka evangélikus, 15 százaléka református, 2,5 százaléka unitárius és 1-2 százaléka izraelita volt.¹⁴ Bár alapvetően Csiky nem fogadta el a katolikus klérust ért vádakokat, rámutatott arra, hogy a probléma abban mutatkozik meg, nem egyértelmű, az állam milyen házasságot fogad el államilag szentesített és így egyértelműen érvényes házasságnak.¹⁵

Azon túl, hogy Erdélyben az 1850-es évek második felében is feszültség volt az egyes vallási felekezetek között, a katolikus egyház álláspontja az 1868: VIII. tc. elfogadása körülményeinek fényében érthető meg. A vegyes házasságok kérdését Csiky korában az 1868: LIII. tc.¹⁶ és az 1790/91: XXVI. tc. szabályozta.¹⁷ Az 1868. évi törvénycikk is rendelkezett a vegyes házasságok ügyéről: „Vegyes házasságok bármelyik fél papja előtt érvényesen köthetők. A vegyes házasságokból származó gyermekek közül a fiak atyoknak s a leányok anyjoknak vallását követik.”¹⁸ Az 1790/1791-es törvénycikk így szolt a vegyes házasságok kérdéséről: „A vegyes házasságokból, melyek mindenkor a katolikus lelkészek előtt lesznek kötendő, a melyek ellen azonban bár-

¹² JENEI 1879, 265–266. pp.

¹³ CSIKY 1879, 209. p.

¹⁴ Vallási és nemzetiségi megoszlás. Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/ErdelyHun-erdely-tortenete-harom-kotetben-1/harmadik-kotet-1830-tol-napjainkig-1366/xii-gazdasag-es-tarsadalom-a-kapitalista-atalakulas-koraban-173D/1-felzarkozas-es-integracio-173E/vallasi-es-nemzetisegi-megoszlas-17F4/> letöltés ideje: 2020. március 1.

¹⁵ CSIKY 1879, 209. p.

¹⁶ 1868: LIII. törvénycikk a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságáról.

¹⁷ 1790/91: XXVI. törvénycikk a vallás ügyéről.

¹⁸ 1868: LIII. törvénycikk a törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonzosságáról. 11. és 12. bekezdések.

mely akadályt akármilyen szín alatt emelni tilos legyen származott és származandó gyermekek, ha az atya katolikus, az ő vallását kövessék; ha pedig az anya katolikus, akkor csak a fiugyermekek követhessék atyjok vallását. Valamint azon házasságokból, melyek már megkötésük idején vegyesek valának, úgy az olyanokból eredő perek is, melyek az egyik félnek az evangélikus vallásra való áttérése következtében váltak vegyesekké, mivel mind a két esetben valóságos szentségről van szó, a katolikusok szentszékei elé tartoznak.”¹⁹ Mind a két törvénycikk az 1848: XX. törvénycikkre támaszkodott, amely kimondta, hogy „E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetekre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapittatik meg.”²⁰

Az 1868. évi törvénycikk elfogadása után már nem volt biztosított, hogy minden vegyes házasságból születő gyermek katolikus vallású lesz. Így 1869-ben instrukcióban megtiltották a katolikus papoknak a vegyes házasságok megáldását. Közreműködésük a passzív segítségnyújtásban mutatkozott meg, így templomon kívül „tudomásul vették”, hogy a jegyesek két tanú jelenlétében kijelentik házasságkötési szándékukat. Természetesen a plébánosok magatartása és az új rendszer ellenállást váltott ki, így a házasulandók inkább a protestáns templomokban kötöttek házasságot. A püspöki kar Rómához fordult és mintegy fél év után újra engedélyezték a vegyes házasságok megáldását. XIII. Leó „*Quod multum diuque*” kezdetű körlevele 1868 augusztusában érkezett meg a magyar püspökökhöz, amely leginkább az áttérésekkel és a polgári házassággal foglalkozott.²¹ Az előbbieket fényében már érthetővé válik, hogy a katolikus egyház miért viszonyult fenntartásokkal a vegyes házasságok szabályozásához.

Amiként arra Csiky rámutatott, az állam abban hibázott, hogy az új házassági szabályok bevezetése előtt elmulasztotta azt polgárjogi szempontból szabályozni: „[...] könnyen előrelátható volt, hogy azon szabályozás, mely a vegyes házasságoknál is azok érvényességét mindkét félre nézve saját – tudvalevőleg egymástól lényegesen különböző – felekezeti törvénye szerint rendeli elbírálni, az összeütközésnek a kiegyenlíthetetlen ellentéteknek/ sőt gyakran a botránynak tárt kaput nyit.”²² A helyzetet bonyolította, hogy Erdélyben gyakoriak voltak az úgynevezett „*kolozsvári házasságok*”, melyek egy még életben lévő házastársától elválasztott protestáns és egy katolikus között kötöttek.²³ Természetesen, az ilyen házasságok a katolikus egyház szemében érvénytelenek voltak. Csakúgy, ha egy szerzetes pap áttért a protestáns vallásra és házasságot kötött egy katolikus nővel. Csiky az egyedüli megoldást pedig az egységes házasságjog elfogadásában látta.²⁴

Jenei az egyházjog kiváló ismerője volt, bátran és határozottan képviselte a Csiky által írtakkal szembeni véleményét. A cikk 1879-ben született, amikor még jelentős társadalmi vita volt arról, hogy szükséges-e állami jogalkotás keretében rendezni a házassági jogot, vagy az maradhat egyházi körben. A Jenei által kifejtett vélemény ötvözi a dogmatikai érveket a gyakorlati megfontolásokkal, így a házasságok érvényességi kérdései kapcsán – többek között – figyelembe veszi a házasságból született gyermekek törvényes, illetve törvénytelen jogállását is. Noha cikkében nem ad európai összehasonlítást,

¹⁹ 1790/91: XXVI. törvénycikk a vallás ügyéről. 15. és 16. bekezdések.

²⁰ 1848: XX. törvénycikk a vallás dolgában. 2.§.

²¹ TANCZIK 2012. 149. p.

²² CSIKY 1879, 217. p.

²³ Vö. NAGY 2010.

²⁴ CSIKY 1879, 219. p.

kitér azon aggályára, hogy Európa mit szólna egy olyan maradi szabályozás esetén, miszerint érvénytelen az a házasság, amelyet például egy katolikus hitre áttért protestáns férfi köt egy katolikus nővel: „[...] a mi viszont arra az áramlatra vezethető vissza, mely az európai törvényhozásokat napjainkban dominálja s melynélfogva mindenik igyekszik a házassági viszonyokat – felekezeti tekintetektől menten – polgárjogilag szabályozni.”²⁵

Csiky Viktor számos aspektust felhozott vitaindító írásaiban, azonban Jenei főként a következő kérdésre koncentrált replikáiban: a hazai törvények alapján köthet-e érvényes házasságot katolikus nővel egy olyan férfi, aki korábban felszentelt „áldozár” vagy szerzetes volt, de áttért a protestáns vallásra és milyen sors vár gyermekeikre? Továbbá, megvizsgálta a protestáns házasságból kilépett fél házasságának érvényességét, ha egy katolikus vallású féllel kíván házasságra lépni.²⁶ Csiky álláspontja szerint semmiképpen sem köthet érvényes házasságot, de Jenei véleménye szerint ez a következtetés téves. Annyiban egyetértés mutatkozik a két jogtudós között, hogy akkoriban nem volt a törvényhozás által megállapított házassági jog, hanem a házasság érvényességét, az ideiglenes elválást vagy a végleges felbontást a mindenkor felekezeti törvények alapján kellett megítélni. Azonban Jenei kiegészíti: „amennyiben azok az országos törvényekkel nem ellenkeznek.”²⁷ Jenei a fő problémát abban látja, hogy ha Csiky Viktor érvelését helytállónak fogadjuk el, akkor már megkötött házasságok ezrei válnának érvénytelenné, az ilyen házasságból született gyermekek bizonytalan helyzetét nem is említve. Így Jenei célja, hogy a vegyes házasságokról szóló írásának második felében olyan értelmezést tudjon adni, amely alátámaszthatja a kérdéses házasságok érvényességét.²⁸

Jenei érvelését főként az állam és egyház közötti viszony értelmezésére és az állami, egyházi törvények hatályára alapozza. Érvelését egy valódi eseten keresztül vezeti le, Hatala Péter ügyén keresztül, aki kilépett a katolikus egyházból és felvette az unitárius vallást. Hatala megnősült és választottja egy katolikus vallású nő volt. Jenei álláspontjában Hatala Péter érvényes házasságra léphet akár katolikus, akár protestáns nővel, mivel: „[...]ezek és a katolikusok közötti vegyes házasságok hazánkban meg vannak engedve, a Hatala vegyes házassági viszonyában is csak oly házassági akadályok vehetők figyelembe, melyek akármely született unitárius és egy kath. fél között fenforognak. Az ordo presbiterialis tekintetbe nem vehető. Más szóval: az ordo presbiterialis által nyert indelebilis character a törvényszerű átlépés által deleáltatott. Mert különben ugyan mi értelme lenne az állami törvény ama szavainak, hogy »az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők«?»²⁹ Jenei végkövetkeztetése alapján a házassági jognak volt olyan elfogadható értelmezése, amely szerint a kérdéses házasságok és az abból született gyermekek érvényesek, illetve törvényesek voltak. Azonban sürgeti egy olyan új házassági törvénycikk elfogadását, amely megnyugtató háttérzabályozást nyújt a vegyes házasságokra vonatkozóan.³⁰

A polgári házasság bevezetése Magyarországon hosszadalmas folyamat eredménye volt. Elsősorban, a polgári házasság bevezetésének gondolata II. Józsefhez kötődik,

²⁵ JENEI 1879, 265. p.

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.266. p.

²⁹ Uo.273. p.

³⁰ Uo.275. p.

akinek rendelkezései szerint a házasságot elsődlegesen állami és nem egyházi törvények szabályozták. Azonban II. Lipót minden korábban kiadott rendelkezést felfüggesztett és újra biztosította a felekezetek számára a házassági ügyekben való bíraskodást. Így a 18. század végére számos vitás kérdés alakult ki a házassági joggal kapcsolatosan. *Jenei* cikke még jóval azelőtt íródott, hogy az 1894: XXXI. törvénycikk a házasságról elfogadásra került volna. Az 1790–1791. évi országgyűlésen hozott törvények bár átmeneti megoldással szolgáltak a vitás kérdésekre, azonban továbbra is nagy teret engedtek a kánonjognak, különösen a vegyes házasságok esetében. *Jenei* írása haladó szelleműnek tekinthető, hiszen 1889 és 1893 között a törvénytervezet tárgyalása során is az egységes házassági jog és igazságszolgáltatás, a kötelező polgári házasság és a házasság felbonthatóságának kérdésére összpontosítottak.³¹ Abban *Csiky* és *Jenei* is egyetértettek, hogy a házassági ügyekre vonatkozó új törvény elfogadása haladéktalanul időszerű volt, mivel az 1868. évi törvénycikk által kialakított helyzet minden fél számára bizonytalanságot hozott.

2. Oktatói munkássága

Sajnálatos módon *Jenei* Viktor tudományos műveiből, előadásiból nagyon kevés maradt fent. A *Vasárnapi Ujságban* közölt visszaemlékezés kitér arra is, hogy „a katedráján kivétel nélkül mindig oly kidolgozott alkotásaival jelent meg, hogy nyomtatás alá lehetett volna előadásait bocsátani.”³² Ahogyan arra már korábban történt utalás, *Jenei* Viktor tizenkét éven át, 1875 és 1887 között oktatatta a kolozsvári jogi karon a nemzetközi jogot. Az idézett felkészültség bizonyára jellemezte a nemzetközi jog oktatása során is, így okkal feltételezhető, hogy követte korának európai, elsősorban német nyelvű szakirodalmát. A nemzetközi jog oktatása szempontjából rendkívül izgalmas időszak volt ez. Korábban, 1867-től kezdődően a székelyudvarhelyi református főiskola jogtanára volt. Oktatói munkásságából egyedül jogtanári beköszöntő értekezése lelhető fel.³³

Jenei beköszöntő értekezésében több kérdést is érintett. Elsősorban kifejtette, hogy a közjólét építéséhez hazánkban a legfontosabb alapkövet a jogtudományok képzik, és úgy kell átadni a tudást, hogy a fiatal jogászokban érdeklődés legyen a tudomány iránt is. Azonban fontos, hogy ne „szoba-tudósokat” képezzünk, hanem egymás mellett alakuljon ki a tudományos érdeklődés és a közügyek iránt való elhivatottság. *Jenei* többször kiemeli, hogy az oktatás és a tanári feladat nem könnyű és mielőtt elfogadta volna a felkérést, ő maga is elgondolkodott azon, mennyiben lesz képes megfelelni a jogtanárokkal szembeni elvárásoknak: „[...] lelkiismeretes kötelességemnek tartottam saját egyéniségemmel szigorúan számot vetni, mennyiben lehetek képes e helyet betölteni?”³⁴ Értekezésének törzsét jogtörténeti fejtegetései teszik ki, amelyben áttekinti – a mohácsi vésztől kezdődően – a legfontosabb közjogi eseményeket. Gondolatait azzal kezdi, hogy bár a mohácsi vészig tartó időszakban is több soron szembe kellett nézni veszteségekkel, 1526-ot követően „e csata veszteségeit többé nem volt képes kiépülni a

³¹ MEZEY 2007, 227–228. pp.

³² HI 1887, 798. p.

³³ JENEI 1867.

³⁴ Uo. 37–38. pp.

magyar.”³⁵ Bár a magyarság igyekezett saját jólétét előmozdítani, ezt a folyamatot mindig valamilyen főntről érkező akarat ellensúlyozta. Megemlékezett a Magyarhont ért sokféle keserűségről: a török zaklatásról, az ellenkirályok időszakáról és a többször fenyegető polgárháború réméről.³⁶ Röviden értékelve sorra veszi az egyes uralkodókat: „*Ferdinand magán uralkodása hasonlóan nem mutat semmi felöltöbb tüneményt.*” Tovább haladva az időben: „*Miksa uralma alatt valamivel még is többet találunk, habár e valami nem annyira tény, mint inkább jó igyekezetnek nevezhető.*” Megfogalmazza, hogy a 16. században gyakorlatilag semmi sem mutatható fel, amely közgazdaságtani szempontból haladásnak tekinthető az országban. Jenei értékelése a következő, 17. évszázadról sem kedvezőbb, hiszen a belviszályoktól szabdalt országban a „*nemzet egyetemlegesen lőn koldusbotra*” jutott. A II. Rákóczy Ferenc-féle szabadságharcot követő időszakról így nyilatkozik: „*Sőt mellőzendőnek tartom még mindazon alkudozásokot is, melyek a kormány s a jogvédő fejedelem közt folytak. Leopold úgy – mint utána József tettek ugyan több ízben ez alkudozások folytán különféle ígéreteket a nemzet megsértett jogainak, szabadságának helyreállítása iránt, – találunk ezek között az anyagi érdekekre vonatkozó biztatásokat is: de mert e biztatásokban ép úgy nem találunk valamely elvet, mint őszinteséget és mert csakugyan utóbb sem vezettek ezek semmi eredményre, jónak tartom tehát azokat itt fél sem hozni.*” Sajnálatát fejezte ki, hogy az 1848. évi törvények hatályon kívül lettek helyezve, de „*[...] azok az elvek, amelyeket az 1848-ki országgyűlés követett, örök igazságon alapulnak, a haladás eszméi azok, s így érvényre jutásuk minden akadály daczára, csak időkérdés lehet.*”³⁷ Jenei bízott benne, hogy az 1848-ban megfogalmazott eszmék újra erőre kapnak és ennek útját a haladásban, a nemzet építésében látta. A szó valódi értelmében vett „*juristák*” képzetében látta a jövőt, akik okulva a történelem tanulságaiból, a kor haladó szellemének megfelelően lesznek pályájuk művelői.³⁸

Jenei Viktor beköszönő értekezésének végén felsorolta azokat a tárgyakat, amelyeket a református főiskola kétéves jogtanfolyama alatt hallgattak: ésjog, honi jogtörténet, protestáns egyházjog, általános egyházjog, római jog, jog- és államtudományi enciklopédia, honi köz- és magánjog, perrendtartás, okmánytan, ösiségi nyiltparancs és szászjog, politika, nemzetgazdaság és politika. Ezeket még kiegészítették a bölcséleti tárgyak és a *classica literatura*. Jenei tanácsa a jogtudományi tanulmányaik elébe néző hallgatóknak ma is okulásként szolgálhat: „*[...] a tárgyak halmazát és nehézségeit könnyen fogja leküzdeni a szorgalom és kitartás. [...] E kettőt ajánlom.*” Tanári felfogását tükrözi elköszönése: „*[...] én az ifjúságnak barátja kívánok lenni, de reménylem és elvárom önöktől is, mind azt, mi ennek megfelel.*”³⁹ Jenei Viktor szavait érdemes a mai kor hallgatójának és oktatójának is megszívlelni.

³⁵ Uo. 40. p.

³⁶ Uo. 41. p.

³⁷ Uo. I-II. rész 39–58. pp.

³⁸ Uo. 58. p.

³⁹ Uo. 59–60. pp.

3. Jenei Viktor mint korának közéleti szereplője

Oktatói és tudományos munkássága mellett *Jenei* Viktor korának egyik ismert és megbecsült alakja volt. Mai szavainkkal élve, Erdély és Kolozsvár egyik szeretett közéleti szereplőjeként is aposztrofálhatjuk, aki számos területen bekapcsolódott a közöség képviselésébe és építésébe is. Teleki hívására már az 1865-68-as országgyűlésen is részt vett. 1881-ben részt vett a reformált egyház debreceni zsinatán, egyházkerületi megbízatása folytán. Az egyházalkotmányi bizottság unkájában vett részt, ahol „felszólalásaival figyelmet keltett maga iránt.”⁴⁰

Aktív közéleti munkája bizonyítékeként a fennmaradt újsághírek és beszámolók szolgálnak, különösen az egyházkerületi közgyűlésekről szóló leírások. Egyik vitájukon az enyedi református főiskola ügyét tárgyalták, amely szerint a főiskola nem volt hajlandó továbbra is részt vállalni a püspöki javadalmazás terheinek viselésében. *Jenei* megjegyezte, hogy már körülbelül százados szokás volt, hogy a főiskola hozzájárult a püspöki javadalmazáshoz, ennek alapján tehát jogosan kívánhatták, hogy továbbra is fönntartsák azt. Azt sugalmazta, hogy ezzel a döntéssel a püspöki jövedelmek burkolt csökkentése volt a cél. *Jenei* megjegyzését követően a vita kiélesedett az ülésen. Az előbbiekből is arra a következtetésre juthatunk, hogy *Jenei* Viktor nem zárkózott el a határozott és éles véleményalkotástól, még ha azzal olyan ügyekre is tapintott rá, amelyekkel kivívta képviselőtársai rosszallását.⁴¹

Jenei munkájára még 1906-ban is megemlékeztek, a kolozsvári *Rongyos Egylet* alapításának negyedévszázados fordulóján.⁴² *Jenei* elhivatott tevékenységéről szép szavakkal így emlékeztek: „[...] és dr. Jenei Viktor egyetemi tanár nem szűnt meg addig munkálni, dolgozni, fáradni, míg valóban nemes és szép ideája meg nem valósult, testet nem öltött. Az ő kérés, esdő szavára, lelkesítő, felvilágosító és tájékoztató beszédének meg volt a kívánt eredménye, úgy hogy 1881. október 16 án »A szegény sorsú iskolás gyermekeket segélyező egyesület« megtarthatta alakuló közgyűlését és már ez évben feladata teljesítéséhez hozzá is fogott, a mennyiben az 1881 iki év végén a segélyezést foganatosította is.” A Kolozsváron, szegény gyermekek számára létrehozott alapítvány az egész országban hasonló kezdeményezéseket indított el. A „szegénysorsú iskolás gyermekeket segélyező egyesület” alapításának ötlete egyértelműen *Jenei* Viktor nevéhez köthető. A *Rongyos Egylet* létrehozását követően évtizedekig működött és a kezdeményezéshez egyre több támogató csatlakozott. Tagdíjat nem fizettek, hanem helyette ruha- és pénzádományokat ajánlottak fel. A kiárutások bevételeiből a szegény gyermekeknek varrtak ruhákat, kabátokat, a téli hónapokban meleg ételt adtak a rászorulóknak.⁴³ *Jenei* halálát követően féltek, hogy alapítása utáni hetedik évben az egylet megszűnik, hiszen az gyakorlatilag teljes egészében a jogtudós ötletén és lelkiismeretes támogatásán alapult. „Elnököt kellene választani a helyett az áldott ember helyett, ki ez egyletet alapította s aki az országba még vagy 50 ilyen egyesület megalkotásában segédkezett.”⁴⁴

⁴⁰ DÖMÉNY 1882. 142. p.

⁴¹ Ellenzék 1885. 480. p.

⁴² A *Rongyos Egylet* onnan kapta a nevét, hogy nem kértek tagdíjat, hanem a feleslegessé vált használt ruhákból, tárgyakból tartottak kiárutásokat.

⁴³ Ellenzék 1906. 645. p.

⁴⁴ Kolozsvár 1887. 375. p.

Azonban az alapítvány még sokáig működött, annak köszönhetően, hogy *Jenei* szellemi örökségét tovább vitték barátai, tisztelői. *Jenei* halála után, „aki nyitva tartotta fülét a panaszló szegény ember számára, s szívét a szenvedőkért”, a *Rongyos Egylet* gyűlésén adakozást szerveztek a „*Jenei-alap*” javára. Érdekesség, hogy az adakozók sorában az első név Dr. *Csiky* Viktoré, *Jenei* kortársáé, akivel igaz és hű barátoknak bizonyultak.⁴⁵ *Jenei* emlékére minden évben megszervezték a *Jenei-alap* gyűjtését, ez tette lehetővé az egylet hosszú távú működését.⁴⁶

A magyar nemzetközi jog oktatás kezdetei

Az első magyar nyelvű nemzetközi jog tankönyv 1876-ban jelent meg *Kiss* István, Egerben oktató egyetemi tanár tollából. A több mint háromszáz oldalas mű előszavából képet kapunk a korszak, és a nemzetközi jog kutatásának és oktatásának kihívásairól: „[...] a nemzetközi jog igen gyöngye lábon álló s fölöttébb ingatag jog gyanánt jelentkezik; annyival inkább, mivel fejlődésének voltaképpen még csak első stádiumait lépte túl napjainkig [...] a nemzetközi jog ugyyszólván folytonos átalakulásban van, s oly terjedelmet kezd venni, hogy lényegének megértéséhez sokféle forrás átkutatása s beható tanulmányozás szükséges.”⁴⁷ *Kiss* István hangsúlyozza, hogy az „új” egyetemi tanrendbe és vizsgarendszerbe a nemzetközi jog méltó módon van beillesztve, azonban súlyos hiányként éli meg az oktatásban azt, hogy magyar nyelvű tankönyv addig nem állt rendelkezésre, valamint hogy a magyar nemzetközi jogi szakkifejezések és műszavak sem alakultak ki még kellőképpen.⁴⁸ Noha *Kiss* törekszik ezek megteremtésére művében, bizonyára *Jenei* Viktor számára is kihívás volt a nemzetközi jog latin, német és francia forrásaiból átvett kifejezésekre magyar terminus technikusok kialakítása.

„Az európai nemzetközi jog még mindig a jogi tanok legfejletlenebbje; különösen nagy azon nemzetközi jogkérdések száma, melyek körül általánosan kötelezőknek elismert tételes jogszabályok még nem léteznek.”⁴⁹ A nemzetközi jog akkori felosztásában kettéválasztották a bölcséleti, természetjogon alapuló nemzetközi jogot és a „tétéles” nemzetközi jogot, amely az írott, nemzetközi szerződésekben lefektetett szabályokat tartalmazta. *Jenei* Viktor tudományos tevékenységében is kiemelkedett a jogbölcséleti, egyházjogi és észjogi területek iránti elhivatottsága és elmélyedése. Valószínűsíthetően a „*jogbölcsészetből*” eredendően kezdett el érdeklődni a nemzetközi jog egyes kérdései iránt. Ebben a korszakban még kiemelkedően fontos volt a természetjogi megközelítés, amely áthatotta a nemzetközi jogi gondolkodásmódot is. Így szinte elkerülhetetlen volt, hogy elmékedései közben *Jenei* szembe találkozzon a formálódó nemzetközi jog egyes kérdéseivel. A mai nemzetközi jogász szemszögéből azonban *Jenei* Viktor inkább tekinthető a jogbölcsélet művelőjének, akinek munkássága részben kitért a nemzetközi jog területére is. Természetesen oktatói munkásságában kiemelkedően fontos a nemzet-

⁴⁵ Kolozsvár 1887. 376. p.

⁴⁶ Kolozsvár 1888. 412. p.

⁴⁷ *Kiss* 1876, Előszó, III–IV. pp.

⁴⁸ Uo. IV–V. pp.

⁴⁹ Uo. V. p.

közi jogi tanszéken eltöltött tizenkét esztendő, sajnos azonban előadásaiból, szakmai munkásságából nem maradt fent olyan írott forrás, amelyből visszakövetkeztethetnénk elméleteire, álláspontjára.

A 21. századi olvasó számára az is elgondolkodtató a százötven évvel ezelőtti irodalom olvasása során, hogy a nemzetközi jog univerzális szabályai még csírájukban sem léteztek, mégis a megalkotásának igényét már több szerző jelezte. Nemzetközi jog alatt az európai államok által kifejlesztett nemzetközi jogot értették, és elismerték, hogy az eltérő a mohamedán, kínai és „barbár népek” jogától. Ma is jelentős regionális különbségek láthatóak az államok nemzetközi joghoz való viszonyulásában, és noha az első világháború végére már elfogadott lett a gondolat, hogy szükség van a nemzetközi jog univerzális szintjére is (lásd pl. a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1918. évi és a Nemzetek Szövetsége 1919. évi megalakulását), mégis napjainkban is vita folyik a globalizáció szükséges mértékéről.

Jenei Viktor a nemzetközi jog előadásait pont egy olyan korszak kezdetén tartotta, amikor a társadalom és gazdaság fejlődése, valamint a tartósabb európai béke azt eredményezte, hogy a nemzetek felismerték a fokozottabb együttműködés igényét. Ez azt eredményezte, hogy szélesebb körben megindult az olyan multilaterális szerződések kötése, amelyek már nem háborút lezáró békeszerződések, hanem a társadalom és a gazdaság fejlesztése érdekében létesített együttműködési megállapodások.⁵⁰ Szintén ekkorra tehető az első nemzetközi szervezetek felállítása, így például a távközlés területén.⁵¹ Erre a korszakra tehető továbbá, hogy a nemzetközi jog területére „betörték” a magánfelek, és számos kétoldalú nemzetközi egyezmény született a bűnelkövetők kiadatására, a nemzetközi bűnügyi jogsegélyre, valamint fejlődésnek indult a nemzetközi magánjog is. A már korábban is megfigyelhető konzuli egyezmények mellett előtérbe került a szellemi tulajdon és művészeti alkotások tulajdonjogának védelme, vagy például a külföldi örökségek szabályozása.⁵²

A tudományos élet szempontjából is nyüzsgő korszak, 1873-ban alakult meg a világ legjelentősebb nemzetközi jogászok tudományos közössége, az *International Law Association* (ILA).⁵³

A nemzetközi jog felosztására, ahogyan Kiss István tankönyvében is látjuk, a 19. század második felében még jellemző volt az a dichotóm felosztás, amely szigorúan megkülönböztette a béke és a háború idején alkalmazandó jogot. A nemzetközi közösség tagjainak viszonyát és a kapcsolataikra irányadó jogot évszázadokon át az határozta meg, hogy békében vagy háborúban vannak-e egymással. Eltérő és terjedelmesebb joganyag vonatkozott a békés időszakokra, amit a hadiállapot beállta megszüntetett vagy módosított.⁵⁴

⁵⁰ Pl. 1876: II. törvénycikk a méter-mérték ügyében 1875. évi május hó 20-án Párisban kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.

⁵¹ Pl. 1875:LVI. törvénycikk az 1875. július 22-én kötött „nemzetközi távirdaegyezményről”; 1879: XIV. törvénycikk a Párisban 1878. június 1-jén kötött általános postaegyesületi szerződés beczikkelyezéséről.

⁵² Pl. 1879: III. törvénycikk a Franciaországgal 1866 december 11-én kötött hajózási szerződés, consuláris egyezmény, az örökségek szabályozásáról szóló egyezmény, valamint a szellemi és művészeti munkák tulajdonjogát biztosító egyezmény hatályának meghosszabbításáról.

⁵³ Az ILA honlapja: <https://www.ila-hq.org/index.php/about-us/aboutus2>.

⁵⁴ Lásd: SZALAI 2013, 194 p. SZALAI 2013, 253–268. pp.

A nemzetközi jog oktatása során a „nemzetközi békejog” részeként tértek ki a nemzetközi jog alanyaira, ami itt még szinte kizárólag az államokat és a Szentszéket jelenti, továbbá olyan elvekre, mint a szuverenitás elve, a beavatkozás tilalma. Részletes szabályokat találunk a diplomáciai és konzuli jog köréből, ami nem meglepő, hiszen már az 1815. évi bécsi kongresszus során sokrétű szabályrendszer alakult ki. A béke idején alkalmazandó jogba tartozott a tengerjog és egyéb területek jogállására vonatkozó szabályok, valamint a nemzetközi birtok-, zálogjog és szolgálat is. A nemzetközi szerződések szokásjogi szabályai is fejlettnak mondhatóak, míg az államok jogsértésért valló felelősségének szabályai csak „nyomokban” találhatók meg. Ebből a szempontból érdekes kitérnünk arra, hogy ez a fejlettségbeli különbség tulajdonképpen közel százötven év elteltével is megállapítható, mert míg a nemzetközi szerződések jogát az 1969. évi bécsi egyezmény átfogóan kodifikálta, addig az államok nemzetközi jogi felelősségéről még mindig csak a jogtudományi művek és a Nemzetközi Jogi Bizottság 2001. évi tervezete szól.⁵⁵ A háború idején alkalmazandó „nemzetközi harcjjog” teszi ki a korabeli tankönyvek harmadát, a nemzetközi jog összes szabályozási területe közül a legrészletesebbnek mondható.

Kiss István nemzetközi jogi tankönyve mellett más művek is rendelkezésre álltak a 19. század magyar jogirodalmában. Tassy Pál alügyész, köz- és váltó ügyvéd, képesített egyetemi magántanár a kecskeméti jogakadémián elhangzott nemzetközi jogi előadásait fogta össze „egy rövid, de mégis a nemzetközi jog körét felölelő munkában.”⁵⁶ Tassy Pál műve pont Jenei Viktor halálának évében, 1887-ben jelent meg. A munka követi a kor nemzetközi jogi oktatásának szellemét és fő fejezetei a békejog, a harcjjog és a követségi jog köré csoportosulnak.

Bővebb terjedelemben jelent meg az Apáthy-féle *Tételes Európai Nemzetközi Jog*, amelynek első kiadása még 1873-ban „hagyta el a sajtót.” Apáthy már az előszóban rámutat arra, hogy a nemzetközi jognak nem csupán a kötelező volta, hanem léte is gyakran megkérdőjeleződött. Apáthy szerint a nemzetközi jog alapját a „közös emberi természet képezi, vagyis a jogilag szükséges rend”, amely tagadásával megszűnne az államok egymás mellett létezésének lehetősége. Cicero szavaival élve: „omnia incerta esse, simul a jure recessum est, vagyis, ha letérsz a törvény útjáról, minden bizonytalanlanná válik számodra.”⁵⁷ A tankönyv röviden kitér „a magánjogot illetően” című fejezetében a házasság kérdésére is, mégpedig egy adott állam jogrendjével ellentétes módon kötött házasságok elismerésének megtagadása kapcsán.⁵⁸ Egy olyan időszakban, amikor a nemzetközi jogi közösség fogalma nem terjedt tovább Európa, majd pedig a civilizált nemzetek határain, a maihoz mérten igen más volt a nemzetközi jogi gondolkodásmód, felfogás.⁵⁹ Nem véletlen, hogy a 19. században kiadott legtöbb tankönyv is az „európai” jelzőt használta a nemzetközi jogi munkák címében.⁶⁰

⁵⁵ Lásd: *Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II.

⁵⁶ TASSY 1887, Előszó, 1. p.

⁵⁷ APÁTHY 1888, III–IV. pp.

⁵⁸ Uo. 99–100. pp.

⁵⁹ Az európai szintér határait a Párizsi szerződés bővítette ki 1856-ban, azonban az ázsiai és dél-amerikai civilizáltak tekintett nemzetek és államok csatlakozása a nemzetközi közösséghez hosszú évtizedek alatt történt csak meg.

⁶⁰ FASSBENDER – PETERS 2012, 658. p.

Záró gondolatok

Jenei Viktor a 19. század második felének kiemelkedő közéleti személyisége, jogásza, egyetemi oktatója. Munkássága nem csupán a Kolozsvári Tudományegyetemen ellátott oktatói munkája miatt kiemelkedő, hanem az erdélyi református egyházközösségben végzett elhivatott tevékenysége alapján is.

Sajnálatos, hogy előadásából, szakmai munkáiból csupán néhány, nyomtatásban megjelent tanulmánya maradt az utókorra. *Jeneinek* a házassághoz kötődő vitás kérdésekkel foglalkozó értekezése haladó szellemű és megfontolt gondolkodáson alapszik, amely alátámasztja azt a vélekedést, hogy alapos kutató és kiváló jogi gondolkodó volt. Bár *Jenei* Viktor mai szemmel inkább tekinthető a jogbölcselet művelőjének, mintsem nemzetközi jogásznak, a magyar nemzetközi jogi gondolkodás kezdeteihez kapcsolódva nevét mindenképpen meg kell említeni. *Jenei* a Kolozsvári Tudományegyetem rendes tanáraként sokat tett azért, hogy a jövő jogászai haladó szellemű és európai léptékben gondolkodó jogtudorokká válhassanak.

A *Jeneiről* szóló újságcikkeket, halálát követő nekrológokat olvasva jólelkű, elhivatott ember személye rajzolódik ki, akit kortársai tiszteltek és megbecsültek. Kezdeményezései – mint a szegény sorsú gyermekek segítésére létrehozott *Rongyos Egylet* – arra engednek következtetni, hogy a keresztyényi gondolkodást és erkölcsöt nem csupán mimelte, hanem annak elkötelezett gyakorlója is volt. Bár fiatalon, 1887-ben mindössze 47 esztendősen hunyt el, szellemi öröksége még sokig élt, fenntartotta emlékét. *Jenei* Viktorról szóló tanulmányunkat a jogtanári beköszönő értekezéséből származó soraival zárjuk, amely híven tükrözi elhivatottságát: „a professor ne csak tudós, hanem hasznosan tanító is legyen [...] Már itt meg van érintve, hogy a tanár hivatása túlterjed az egyszerű tanításon. S valóban a tudományok el tanítása magában véve feladatunknak csak kisebb részét képezi! A tanítással együtt jár a nevelés. Nevelés közben a feladat képezni a kedélyt, nemesíteni a szívet –és ifjainknál letenni azon alapkövet, melyen később a jellem be nem vehető sziklavára fog felépülni.”⁶¹

III. Fontosabb művei

Nemzetgazdasági viszonyaink fejlődése. Marosvásárhely, 1866. In: A székelyudvarhelyi ev. ref. főtanoda tanár-beigatása ünnepélyén tartott beszédek és értekezések 1866. november 7-én. Szabó Ny. Maros-Vásárhely, 1867. 36–60. pp.

Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez I. Jogtudományi Közlöny. XVI. évf. 34. sz. Budapest, 1879. augusztus 22. 265–266. pp.

Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez II. Jogtudományi Közlöny. XVI. évf. 35. sz. Budapest, 1879. augusztus 29. 273–275. pp.

⁶¹ JENEI 1866, 36. p.

IV. Irodalomjegyzék

- APÁTHY ISTVÁN: *Tételes Európai Nemzetközi Jog*. Franklin-társulat. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda. Budapest, 1888. 479. p.
- CSIKY VIKTOR: *Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez*. Jogtudományi Közlöny. XVI. évf. 27. sz. Budapest, 1879. július 04. 209–210. pp.
- CSIKY VIKTOR: *Észrevételek némely vegyes házasságok érvényességi kérdéséhez - vége*. Jogtudományi Közlöny. XVI. évf. 28. sz. Budapest, 1879. július 11. 217–219. pp.
- DÖMÉNY JÓZSEF: *Zsinati Emlékkönyv a magyarországi Reformált Egyház 1881. október 31. és november 24-ig Debreczenben tartott országos zsinatán jelenvoltak életrajzából*. Nyomatott Számmer Imrénél. Székesfehérvár, 1882.
- Ellenzék*, 6. évfolyam. 122. szám. 1885. május 29. 480. p.
- Ellenzék*, 27. évfolyam. 75. szám. 1906. február 02. 645. p.
- FASSBENDER, BARDO – PETERS, ANNE: *The Oxford Handbook of the History of International Law*. Oxford University Press. Oxford, 2012.
- GAZDA ISTVÁN: *Százhuszonöt éve nyílt meg a Kolozsvári Tudományegyetem – Emlékkönyv*. I. kötet. Magyar Tudománytörténeti Intézet. Piliscsaba, 1997.
- HI: *Négy Halott*. Jenei Viktor. Vasárnapi Ujság. 1887. XXXIV. évf. 48. sz. Budapest, 1887. november 27. 797–799. pp.
- KISS ISTVÁN: *Európai nemzetközi jog*. Érseki Lycerum (Könyvnyomda). Eger, 1876.
- Kolozsvár*: I. évfolyam. 249. szám. 1887. október 24. 375. p.
- Kolozsvár*: I. évfolyam. 249. szám. 1887. október 24. 376. p.
- Kolozsvár*: II. évfolyam. 252. szám. 1887. október 29. 412. p.
- KOKOLY ZSOLT: *A kolozsvári (magyar) jogászképzés történetének rövid áttekintése*. In: GARACZI IMRE – SZILÁGYI ISTVÁN: *A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében*. Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány. Veszprém, 2010.
- MEZEY BARNA: *Magyar Jogtörténet*. 4. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó. Budapest, 2007.
- NAGY SÁNDOR: *Budapesti válások – Kolozsváron (1869–1895)*. FONS XVII. 2. sz. 2010. 165–213. pp.
- SZABADFALVI JÓZSEF: *A kolozsvári egyetem szerepe a magyar jogbölcseleti gondolkodás megújításában*. Acta Univ. Sapientiae. Legal Studies. 5. évf. 2016/2. 213–237. pp.
- SZALAI ANIKÓ: *A fegyveres összeütközések hatása a nemzetközi szerződésekre*. Pólay Elemér Alapítvány. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2013.
- SZALAI ANIKÓ: *Hová lett a háború és béke jogának dichotómiája?* In: CSAPÓ ZSUZSANNA (szerk.) *Emlékkötet Herczegh Géza születésének 85. évfordulójára. A ius in bello fejlődése és mai problémái*. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Pécs, 2013. 253–268. pp.
- TANCSIK BALÁZS: *Egyházjogi változások és azok civiljogi hatásai Magyarországon a XIX. század első felében*. PhD értekezés. Budapest, 2012.
- TASSY PÁL: *Európai Nemzetközi Jog*. Scheilber József. Kecskemét, 1887. 211. p.